

HORVÁTH ÁDÁMNÉ KAKÓCZ REBEKA – LEHOCZKY MÁRIA MAGDOLNA

A PROJEKTMÓDSZER MINT A BIBLIKUSAN MEGALAPOZOTT TEREMTÉSVÉDELEM INTEGRÁCIÓJÁNAK LEHETSÉGES ESZKÖZE (1. RÉSZ)¹

A teremtett világ iránti felelősség elültetése a gyermekek szívében jó talajba hullhat, hiszen tapasztaljuk, vagy már a kisdedek is milyen nyitottak a természet iránt. A mi kihívásunk az, hogy ezen ne rontsunk, hanem ezt erősítve fenntartsuk és felelősségre neveljük a ránk bízottakat; arra, hogy jó döntéseket hoznak, és hogy belássák, ezek hatással vannak környezetükre. Segíthetjük erkölcsi fejlődésüket azzal, hogy átélhessék az önirányítottság és felelősségvállalás, a cselekvés örömét, a nevelői reakciók nyomán pedig megerősödhetnek mindezekben (Kissné Vizskek, 2016, 391–393).

ÖKOLÓGIA – TERMÉSZETVÉDELEM, ÖKOTEOLÓGIA – TEREMTÉSVÉDELEM

Ahhoz, hogy szóhasználatunk egyértelmű legyen, fontos, hogy közelebbről is szemügyre vegyük ezeket a szavakat, kifejezéseket. „Az ökológia, ökológiai, ökológikus kifejezéseket gyakran következtetlenül használják, sajnos tudományos kontextusban is. Sok a következtelenség az ökológia alapfogalmainak (pl. környezet, ökoszisztéma) használatában is. [...] az éppen csak egységesített ökológia még kevésbé letisztult szakkifejezései az emberiség környezeti problémákra való rábredésével hirtelen felkapott köznyelvi szavakká váltak” (Pestiné Rácz, 2020).

Maga az *ökológia* kifejezést a görög *oikosz*, valamint a *logosz* szavakból alkotta Ernst Haeckel 1866-ban (Pestiné Rácz, 2020), melyek a Szentírásban is szerepelnek. Az előbbi jelentése többek között ház, háztartás, lakás, míg utóbbi jelentése beszéd, szó, tan, ige/Ige (Varga, 1992). Az *ökológia* nem pusztán a környezetünket, a minket körülvevő világot jelöli, sokkal inkább tudományról van szó, melynek több definíciója is megjelent az évek során. A magyar nyelvhasználatban Juhász Nagy Pál volt az, aki az ökológiai fogalmakat következetesen definiálta, illetve elkülönítette, „nem a környezet nehezen megfogható fogalmából indult ki, hanem az ökológia tárgyának, feladatának precíz meghatározásából, amelyet a tudomány lényegére rávilágító alapkérdés megfogalmazásával ért el” (Pestiné Rácz, 2020). Ennek a modernkori tudománynak három fő célja jelenik meg: „1. a természet működésének megértése; 2. annak megértése, hogyan befolyásolja az ember a természetet; 3. olyan módszereket találjon, amelyek enyhítik mind a természeti, mind az emberi tevékenységekből eredő problémákat” (Pestiné Rácz, 2020). Az *ökológia* tehát nem a környezet, a természet egyik rokon értelmű szava, hanem a magyar nyelvhasználatban tudományt jelöl.

Mit értünk *környezet*, *természet* alatt? A *természet* szó mai értelemben vett jelentése Bolyki János szerint azt az emberen kívüli valóságot jelöli, mely a Földön emberi beavatkozás nélkül létezik (Bolyki, 1999, 13). Ebből jogosan következtethetünk arra, hogy a *természetvédelem* is ezt az emberen kívüli valóságot védő tevékenységet jelöli, melyet Izsák Tibor a következő definícióval alá is támaszt: „komplex tevékenység az élő (növények, állatok) és élettelen (talaj, levegő, éghajlat stb.) természeti összetevők védelmére és ésszerű hasznosítására” (Izsák, 2004).

Ha szeretnénk a természetvédelmet bibliai etikai kérdésként vizsgálni, felvetődik, hogy valóban ez-e a legmegfelelőbb kifejezésünk. Béres Tamás szerint a *teremtésvédelem* kifejezés *teremtés* része teljesen helytálló, hiszen a Szentírásban mind az Ó-, mind pedig az Újszövetségben használatos olyan szó, mely a semmiből való létrehozást, teremtést jelöli. Az Ószövetségben ez a héber *bārā*, mely semmi mással össze nem keverhető, a semmiből való „eszközök és társak nélküli” (Bolyki, 1999, 21) alkotást, míg az Újszövetségben a görög *ktiszisz* használt, ami „a semmiből való indulás, a teremtés hangsúlyait hordozza” (Béres, 2017, 243). Ez lényeges, hiszen Isten és a természet viszonyának, ahogyan Bolyki János fogalmaz, „kulcsszava” a *teremtés* (Bolyki, 1999, 21.). Így a *teremtésvédelem* kifejezés jól érzékelteti azt, hogy a keresztyén ember, a keresztyén nevelő, s így a keresztyén teológia is a világegyetemre és minden benne lévőre Isten teremtéseként tekint (Béres, 2017, 243).

Azonban a *védelem* részénél már problémákba ütközhetünk. Nem az a kérdés, hogy a teremtett világ minden természeti kincsével veszélyeztetett-e, hanem hogy a *védelmet* mi magunk tudjuk-e biztosítani. Hiszen az ember volt az, aki az újkori fogyasztói szemléletével, a technológia helytelen használatával „megsebezte a bolygót” (Szűcs, 1993, 180–185). Mindezeket figyelembe véve egyetérthetünk Béressel, hogy a *teremtésvédelem*, a *környezetvédelem* akkor lehetnek hasznos kifejezések, ha mögöttük „egyértelműen látszana, hogy a környezetet az emberi mentalitástól és az ezt reprezentáló félreértett tevékeny szereptől kell megvédeni” (Béres, 2017, 244). Egyelőre azonban nincs a magyar szóhasználatban olyan kifejezés,

¹ A kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának *Hitéleti képzések és a tehetséggondozás fejlesztése* című pályázata támogatja, továbbá a Nemzeti Tehetség Program NTP-INNOV-22-0170 azonosítószámú, *Teremtés és fenntarthatóság* című pályázatához kapcsolódóan (vonatkozó támogatási alprogram: *Innovatív tanulási környezet kialakítása és komplex tehetségszolgáltató programok megvalósítása*, a pályázati kategória kódja: NTP-INNOV-22), a Nemzeti Tehetség Alapból valósult meg.

mely Béres érvelésének eleget tennének, így ő maga és mi is a *teremtésvédelem* kifejezéssel tudjuk leginkább kifejezni a problémát, melynek megoldására szeretnénk ösztönözni a tanulókat.

Az, hogy ökológiai krízis van, már évtizedek óta tudott. Erről többen is értekeztek, köztük Szűcs Ferenc és Bolyki János is, akik már a '90-es években felhívták a figyelmet ennek a helyzetnek az etikai felelősségére. Béres Tamás szerint környezeti válságban élünk, s szélesebb körű összefogást sürget, melyben a keresztyének a társadalom aktív építésével járulhatnak hozzá, keresve a keresztyén hagyományban a teremtésvédelem pozitív példáit. Ha a környezetre, a világra Isten teremtéseként tekintünk, akkor fontos látnunk azt is, hogy az ember feladattal megbízott, azaz bibliai szóhasználatlaltal elve *sáfár* (Bartha, 1993), akinek számot kell adnia Teremtőjének, akitől a feladatot kapta. Ezt a feladatot Isten már a teremtéskor adja az embernek, melyről így olvashatunk a Szentírásban: „Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlónak: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a jószágokon, az összes vadállaton és az összes csúszómászón, ami a földön csúszik-mászik. Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket. Azután megáldotta őket Isten, és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a szárazföldön mozgó minden élőlényen! Majd ezt mondta Isten: Nektek adok minden maghozó növényt az egész föld színén, és minden fát, amelynek maghozó gyümölcse van: legyen mindez a ti eledeletek!” (1Móz 1,26-29) „És fogta az Úristen az embert, elhelyezte az Éden kertjében, hogy azt művelje és őrizze.” (1Móz 2,15) A Biblia útmutatása szerint az ember feladata nem a hódítás, amelynek következménye az alávetettség, hanem annak belátása, hogy az Isten iránti elköteleződés és a tőle kapott mandátum, azaz az őrzés és művelés (Szűcs, 2016, 255–257). Isten munkatársává tette az embert ezzel a megbízással, mely nem azonos egy „felelőtlen technokrata szemlélettel”, ugyanakkor „nem zárja ki”, hogy az ember felelősségteljesen, szeretettel beleavatkozzon a természet rendjébe (Szűcs, 1993, 183). S éppen e sáfárkodással megbízott ember az, aki nem megfelelően viselte gondját a rábízottaknak. Ennek következtében a teremtett világ, benne minden élő és élettelen dologgal, folyamatosan pusztul. Az istenképességhez tartozik az is, hogy van választási szabadságunk abban, hogy az életünk aktuális körülményeit hogyan fogadjuk és hogyan tájékozódunk azokkal kapcsolatban. Mindent összevetve szükséges meglátni a felelősségünket és ebből következik, hogy „a társadalom építésének aktív formáját” kell választani (Béres, 2017, 242), melynek a nevelés különösen is produktív tevékenysége. Ennek során mind a nevelő, mind a növendék tanulja a felelős létet, ami különös módon annyit tesz: „szelektívnek lenni, válogatósnak lenni”, azaz megtanulni a különbségtételt „a lényeges és lényegtelen, az értelemmel bíró és az értelmetlen, felelősséggel vállalható és a nem vállalható között” (Frankl, 1996, 58, in: Kissné Viszket, 2016, 391).

Az öko-teológia, a teológiai környezetetika tehát a bibliai forrásokra alapozva arra fordítja figyelmünket, hogy a keresztyén embernek felelőssége van az ideális állapot megőrzésében, bűnbánatra és cselekvésre indít az ökológiai krízis létrejötté okán, és annak kezelésére; a keresztyének életvitelének felülvizsgálatára, alakítására, „egyszersmind a teremtett világ kérdéseinek a teremtett világról való gondoskodásnak a megváltás felől értelmezett szótériológiai szempontból megközelítésére” indít (Szűcs, 2016, 254–256). Szükséges, hogy sáfárként aktívan részt vegyen a kialakult helyzet orvoslásában, s nem szabad az utolsó időket várva tétlenül néznie a rábízottak pusztulását, hanyatlását. Ebből következik, hogy a keresztyén pedagógusnak felelőssége az ebben való részvétel, és hogy ez a szemlélete a nevelésében, oktatásában is megvalósuljon, melyhez kiváló lehetőséget kínál a projektmódszer.

A TANTÁRGYI INTEGRÁCIÓ ÉS PROJEKTPEDAGÓGIA

Az *integráció* olyan gyűjtőfogalom, amelybe számos didaktikai nézet és tantervi modell belefér, ennél fogva elengedhetetlen, hogy különbséget tegyünk az *integráció*, illetve az *integrált tantárgy* között. Ugyanis Chrappán Magdolnát követve elmondható, hogy az integráció nem szükségszerűen vonja maga után, hogy egy tantárgy integrált lesz. Az *integrált tantárgy* minden esetben túllép a szaktudományok határain, így megengedve számos tartalmi, valamint formai változatosságot. Ezzel szemben az *integráció* megvalósulhat olyan módon is, hogy a *diszciplináris tantárgyak* – melyek voltaképpen egy-egy tudományág iskolai leképezése a tudományhatárok megtartásával – közötti határok nem tűnnek el. Ezt Chrappán így összegzi: „Leginkább akkor érzékelhetjük ezt a fogalmi sokrétűséget, ha az integrált tárgyat legtágab-

| Fotó: <https://www.freepik.com>

| Fotó: <https://www.freepik.com>

ban a diszciplináris tantárgy ellentettjeként definiáljuk, vagyis azt mondjuk, hogy a képlet a következő: integrált tantárgy = nem diszciplináris tárgy” (Chrappán, 1998).

Az integráció fogalma nem teljesen tisztázott, ill. tágan értelmezhető, hiszen a tantárgytípus, tartalomkiválasztás, tartalmi strukturálás, szemlélet, módszertani eszközök mind integrálhatók, valamennyi legitím lehetőség. Általánosságban elmondható, hogy a módszertani és a tartalmi integráció valósul meg könnyebben.

A *tartalmi integráció* két nagy típusa az *integrált* és a *komplex tantárgy*. Ez utóbbi az integráció legmagasabb foka; több tudomány- és ismeretkör összefogása, pl. a magyar nyelv és irodalom is ilyen tantárgy (Ballér, 1978, 50). Gáspár László szerint a komplex tantárgy komplex rendszereket vizsgál, problémacentrikus a leíró-rendszerező helyett, mely „világképalkotó”, világképformáló. Tehát valamilyen problémakör, vezető szempont rendezi, s így a komplex tantárgynak feladata viszonylag pontos képet adni arról a folyamatról, amelyről szó van. A környezeti s a környezettudatosságra való nevelés legcélravezetőbb, hatékony formája a komplex tantárgyak megvalósítása (Gáspár, 1981, 87).

A kiindulási alapot egy egységes világmagyarázat adja, így témánk esetében az, hogy a Föld, minden benne lévővel egyetemben Isten teremtése, tehát teremtett világban élünk, melynek védelme a feladatunk. Ebből bontakozik ki a tantárgyak rendszere és a tananyag. Ezeknek a tantárgyaknak is biztosítaniuk kell az alapvető szaktudományos ismereteket. A fent említett világkép a pedagógiai rendszerezés fő eleme, mely a nevelési, oktatási program kitűzött célja (Chrappán, 1998).

Ahogy fentebb írtuk, a komplex tantárgyakat tekinthetjük az integráció legmagasabb fokának. Ennek egyik talán leghatékonyabb megvalósítási formái a projekt rendszerű tanítási programok. A projekt módszer a tanulás legfontosabb forrásának a gyermekek tapasztalatát tekinti. Fejleszti a kreativitást, a kritikai gondolkodást, a csapatmunkában való részvétel készségét, a kommunikációt és a digitális kompetenciákat is (Hunya, 2009, 75–96). Azt, hogy mi is a projekt, mely az alapját adja a módszernek, talán Hortobágyi Katalin definiálja a legpontosabban: „egy sajátos tanulási egység, amelynek a középpontjában egy probléma áll. A feladat nem egyszerűen a probléma megoldása vagy megválasztása, hanem a lehető legtöbb vonatkozásnak és összefüggésnek a feltárása, amely a való világban az adott problémához organikusán kapcsolódik” (Hortobágyi, 1991, 5). Amikor a projektpedagógia meghatározását keressük, látjuk, hogy a szakirodalomban már a fogalomhasználatot illetően zavarba ejtő sokféleséggel találkozunk: projekt, projekt módszer, projektoktatás, projektorientált oktatás, pedagógiai projekt. A projektpedagógia olyan gyűjtőfogalomnak tekinthető, amelybe az előbbi kifejezések szerveződnek, és a témával foglalkozó szakemberek nézőpontjaiból gazdagíthatjuk a sajátunkat, építhetünk a gyermekcsoportunk szükségleteit figyelembe véve. (Ezekről rövid áttekintést kínál Honfi Anita – Komlódi Nóra *Projektpedagógia* című munkája.)

Ez a nevelési-oktatási forma a nevelőktől rugalmasságot, egyfajta szemléletváltást kíván, energiáik, tudásuk, professziójuk sajátos szervezését és befektetését, a nevelői közösség, ill. a nevelő és növendék közötti együttműködését is ösztönzi. A tantárgyi integráció – vagy alkalmazhatunk egy pedagógusbarátibb kifejezést –, a tantárgyköziség projekt módszerrel történő megvalósítása során lehetőség nyílik a tanulói munkaformák változatos alkalmazására, a diákok tevékenykedtetésére, tapasztalatszerzésére, élményszerzésére. A heterogén összetételű osztályokban a differenciálás hatékonyabbá tehető. A projektpedagógia alkalmazásakor erőteljesebben építünk a diákok meglévő ismeretire, s holisztikus megközelítési módjánál fogva az ismereteket összekapcsolja, egységesíti. A tanulók az adott probléma feltárásával, válaszkereséseikkel, megoldási javaslataikkal az ismereteiket gyakorlati úton kamatoztatják (Honfi – Komlódi, 2010, 15–24).

A projekt csak akkor reflektál a való világra, ha egy konkrét problémának – jelen esetben az ökológiai krízisnek – a megoldására képes irányt mutatni. Mindezekből következik, hogy a tanulóknak valós problémákra, valós megoldásokat kell találniuk, s így a gondolkodásuk tapasztalás, valamint gyakorlat által nyer valódi tartalmat – olvashatjuk Szira Juditnál. A projektmódszer kollektivitást, kooperációt igényel, hiszen akkor jó a projekt, ha minden tanulóknak megvan a szerepe, feladata és együtt tudnak gondolkozni, dolgozni; a munka akkor teljes, ha a résztvevők közül mindenki aktívan közreműködik. Ugyanakkor egyéni is, hiszen a különböző részfeladatok biztosítják az önálló gondolkodás, feladatmegoldás és kivitelezés lehetőségét (Szira, 2002, 138–154).

A Katedra következő számában egy konkrét projektet ismertetünk az ökoteológia területén belül.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ballér Endre (1978): *Tantervelmélet és tantervi reform*. Budapest, Tankönyvkiadó, 50, ISSN: 0324-704X.
- Bartha Tibor (szerk.) (1993): *Keresztény bibliai lexikon*. Budapest, Kálvin Kiadó, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyn-bibliai-lexikon-C97B2/> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Béres Tamás (2017): Környezetetika In: *A protestáns etika kézikönyve* (Fazakas Sándor szerk.) Budapest, Kálvin Kiadó, Luther Kiadó. 223-257, ISBN: 978-963-380-107-9.
- Bolyki János (1999): „Teremtésvédelem” – Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése. Budapest, Kálvin Kiadó, ISBN: 963-300-779-8.
- Chrappán Magdolna (1998): *A diszciplináris tárgyaktól az integrált tárgyakig* In: Új Pedagógiai Szemle, Budapest, <https://ofi.oh.gov.hu/diszciplinaris-targyaktol-az-integralt-targyakig-osszehasonlito-fogalomelemzes> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Gáspár László (1981): *Egységes világnépek, komplex tananyag*. Budapest, Tankönyvkiadó, 87, ISBN: 963-17-5464-2.
- Honfi Anita – Komlódi Nóra (2010): *Projektpedagógia. „Vezérfonal”*. Budapest, Műszaki Kiadó, ISBN: 978-963-16-4465-4
- Hortobágyi Katalin (2002): *Projekt kézikönyv: Válogatás a hazai és külföldi projekt-irodalmából*. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, ISSN: 1215-2587.
- Hunya Márta (2009): *Projektmódszer a 21. században* In: Új Pedagógiai Szemle, 59. évf. 11.sz. 75-96. https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/upsz_2009_11_08.pdf (Letöltés ideje: 2023. FEBRUÁR 10.)
- Izsák Tibor (2004): *Természetföldrajzi fogalmak szótára*. Beregszász, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanács, <https://mek.oszk.hu/02900/02912/02912.htm#20> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Kissné Visztek Mónika (2016): Életkori sajátosságok és etikai döntések, etikai kérdések és vallási fejlődés találkozásai különböző életkorokban. In: Kodácsy-Simon Eszter: *Értelmes szívvel*. Luther Kiadó – EHE Valláspedagógiai Kutatócsoport, Budapest, 391-420. ISBN: 978-963-380-090-4
- Pestiné Rácz Veronika (2011): *Az ökológia mint tudományterület* In: Ökológia, Digitális Tankönyvtár https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0021_Okologia/index.html (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Revideált Újfordítású Biblia (RÚF) (2014): Budapest, Magyar Bibliatársulat, Kálvin Kiadó, ISBN: 978-963-558-248-8.
- Szira Judit (2002): *A projektmódszerről* In: Új Pedagógiai szemle, Budapest, 52. évf. 9.sz., 138-154. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/projektmodszerrol> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Szűcs Ferenc (1993): *Teológiai etika*. Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, ISBN: 963-836-001-1
- Szűcs Kinga (2016): *Környezetetika*. In: Kodácsy-Simon Eszter: *Értelmes szívvel*. Luther Kiadó – EHE Valláspedagógiai Kutatócsoport, Budapest, 253–278. ISBN: 978-963-380-090-4
- Varga Zsigmond (1992) *Újszövetségi görög-magyar szótár*. Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, ISBN: 963-300-413-6

| Fotó: <https://www.freepik.com>